

Barbara Łysik

Duszpasterstwo Misyjne według papieża Franciszka

Nurt SVD 49/1 (137), 8-24

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Duszpasterstwo Misyjne według papieża Franciszka

Barbara Łysik

arte120@op.pl

Ur. w 1982 w Tarnowskich Górach. Absolwentka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W 2012 roku uzyskała tytuł doktora nauk teologicznych w zakresie misjologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego. Pracuje jako nauczyciel. Członek Stowarzyszenia Misjologów Polskich.

W misjologii temat duszpasterstwa misyjnego nie był zbyt często podejmowany. Oczywiście poruszano kwestię wzajemnego współdziałania teologii pastoralnej i misjologii, jednak samo pojęcie „duszpasterstwa misyjnego” nie było zbyt popularne. Każdy z obu członów tego pojęcia był raczej traktowany oddzielnie: duszpasterstwo odnosiło się bardziej do teologii pastoralnej, zaś misjologia zajmowała się głównie działaniami *ad gentes* Kościoła. Najnowszy dokument papieża Franciszka wydaje się na nowo podejmować kwestię duszpasterstwa misyjnego. Zauważył to również tuż po wyborze nowy przewodniczący Komisji Episkopatu Polski, arcybiskup Stanisław Gądecki, mówiąc: „Do tej pory papież odwoływali się osobno do misji i osobno do duszpasterstwa tradycyjnego”¹. Jeśli Franciszek podejmuje temat duszpasterstwa misyjnego, to widocznie nadszedł czas, aby przemyśleć stan duszpasterstwa, które w przypadku Kościoła w Polsce odbywa się zazwyczaj pomiędzy kościołem, salkami katechetycznymi a kancelarią parafialną².

¹ A. Sporniak, B. Strzelczyk, Wywiad z abp. Stanisławem Gądeckim. *Marzę, by sen Franciszka o Kościele mógł się spełnić także w Polsce*, „Tygodnik Powszechny”, 23 marca 2014, www.tygodnik.onet.pl/wiara/abp-gadecki-w-rozmowie-z-tygodnikiem-powszechnym-marze-by-sen-franciszka-o-kosciele/r7sgm [dostęp: 22.01.2015].

² Tamże.

Adhortacja *Evangelii gaudium* (EG)³, będąca owocem XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów na temat: *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*⁴, jest dokumentem podsumowującym pracę Ojców synodalnych. Jednak jej lektura pozwala wysnuć tezę, iż stanowi ona jednocześnie dokument programowy pontyfikatu papieża Franciszka. W interesującym nas temacie duszpasterstwa misyjnego – które Franciszek nazywa „duszpasterstwem misyjnego nawrócenia” (EG 25) – znajdujemy podstawowe założenie, aby działania nazywane przez nas duszpasterstwem zwyczajnym, uzyskały ducha misyjnego. Papież przywołuje słowa *Dokumentu z Aparecidy*, będącego owocem V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów (2007):

„Biskupi Ameryki Łacińskiej stwierdzili, że nie możemy dłużej pozostawać w spokoju, w biernym oczekiwaniu, w naszych kościołach i że trzeba koniecznie dokonać przejścia od duszpasterstwa zwykłego zachowywania stanu rzeczy do duszpasterstwa zdecydowanie misyjnego” (EG 15).

W innym miejscu papież pisze:

„Mam nadzieję, że wszystkie wspólnoty znajdą sposób na podjęcie odpowiednich kroków, aby podążać drogą duszpasterskiego i misyjnego nawrócenia, które nie może pozostawić rzeczy w takim stanie, w jakim są. Obecnie nie potrzeba nam «zwyczajnego administrowania». Bądźmy we wszystkich regionach ziemi w «permanentnym stanie misji»” (EG 25).

Kościół latynoamerykański już od jakiegoś czasu podejmuje zadanie realizacji misji kontynentalnej, podczas której właśnie wkroczył na drogę duszpasterstwa misyjnego. Konferencje Ogólne Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów poczynszy od 1955 roku w Rio de Janeiro⁵ stopniowo przygotowywały grunt dla podjęcia misji kontynentalnej. Kluczem dla duszpasterstwa misyjnego, które proponuje papież Franciszek, jest nawrócenie pastoralne. W naszym europejskim kontekście

³ Papież Franciszek, *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie „Evangelii gaudium”* (Watykan 2013), Wydawnictwo M, Kraków 2013.

⁴ Rzym, 7-28 października 2012.

⁵ 1955 – Rio de Janeiro; 1968 – Medellín; 1979 – Puebla; 1992 – Santo Domingo; 2007 – Aparecida. Do spotkań poświęconych tej tematyce zaliczyć należy także Specjalne Zgromadzenie Synodu Biskupów poświęcone Ameryce (1997), którego efektem jest adhortacja *Ecclesia in America*.

dopiero podejmujemy refleksję nad kształtem zastanego duszpasterstwa i jego ewentualną modyfikacją.

Aby zrozumieć sens misyjnego przeobrażenia Kościoła, które proponuje papież Franciszek, warto najpierw sięgnąć do encykliki *Redemptoris misio* (RM), a dokładniej do dokonanego tam rozróżnienia trzech sytuacji w obrębie jednej misji Kościoła, a mianowicie działalności *ad gentes*, działalności duszpasterskiej oraz nowej ewangelizacji (por. RM 33). Głównym punktem naszych rozważań będzie druga sytuacja misyjna, którą Jan Paweł II określił następująco:

„Istnieją dalej wspólnoty chrześcijańskie, które posiadają odpowiednie i solidne struktury kościelne, mają żarliwość wiary i życia, promieniują świadectwem danym Ewangelią w swym środowisku i czują się zobowiązane do misji powszechnej” (RM 33).

I chociaż posoborowe nauczanie Kościoła podkreśla, że duszpasterstwo zwyczajne nie może pozbywać się charakteru misyjnego, to jednak praktyka ukazuje, iż coraz częściej misyjny charakter duszpasterstwa przybiera postać „egzotycznego dodatku”. Franciszek w *Evangelii gaudium* przeciwstawia się wizji duszpasterstwa, w którym misyjność stanowi jeden z wielu elementów. Papież daje jasno do zrozumienia, iż prawdziwe duszpasterstwo ma być przeniknięte duchem misyjnym, tzn. że ma być w „permanentnym stanie misji” (EG 25).

Nawołując do odnowy kościelnej, Franciszek odnosi się przede wszystkim do dwóch źródeł. Pierwszym jest nauczanie Pawła VI zawarte w encyklice *Ecclesiam suam*, gdzie czytamy:

„Kościół powinien pogłębić świadomość samego siebie, zastanawiać się nad swoją tajemnicą [...]. Z tej jasnej i skutecznej świadomości rodzi się spontaniczne pragnienie porównania idealnego obrazu Kościoła, jakim Chrystus go widział, pragnął i umiłował jako swoją świętą i nieskalaną Oblubienicę (por. Ef 5,27), z rzeczywistym obliczem, jaki Kościół dzisiaj przedstawia. [...] Wynika stąd ofiarne i niemal niecierpliwe pragnienie odnowy, to znaczy poprawy błędów, jakie ta świadomość piętnuje i odrzuca, niemal wewnętrzny egzamin w świetle wzoru, jaki Chrystus nam zostawił przez siebie”⁶.

Drugim źródłem, na które powołuje się papież Franciszek, jest nauczanie Soboru Watykańskiego II – odnajdujemy tu apel o nieustanną odnowę i reformę Kościoła.

⁶ Paweł VI, Encyklika *Ecclesiam suam* (9-10), [w:] *Acta Apostolicae Sedis* (AAS), t. 56, 1964, s. 609-659.

Adhortacja *Evangelii gaudium* posiada u swych podstaw głęboki paradygmat misyjny, chociaż głównie poświęcona jest sprawom ewangelizacji. Zastanawiające także jest, iż papież odchodzi w niej od tematu misji *ad gentes*, skupiając się na odnowie Kościoła *ad intra*. Franciszek tłumaczy, na czym ma polegać owa reforma:

„Marzę o wyborze misyjnym, zdolnym przemienić wszystko, aby zwyczaje, style, rozkład zajęć, język i wszystkie struktury kościelne stały się odpowiednim kanałem bardziej do ewangelizowania dzisiejszego świata niż do zachowania stanu rzeczy. Reformę struktur, wymagającą odnowy duszpasterskiej, można zrozumieć jedynie w tym sensie: należy sprawić, by stały się one wszystkie bardziej misyjne, by duszpasterstwo zwyczajne we wszystkich swych formach rozszerzało swój zasięg i było bardziej otwarte, by doprowadziło zaangażowanych w nie ludzi do przyjęcia stałej postawy «wyjścia» i w ten sposób sprzyjało udzieleniu pozytywnej odpowiedzi ze strony tych wszystkich, którym Jezus ofiaruje swoją przyjaźń” (EG 27).

W tych słowach widać przesunięcie akcentu we współczesnym podejściu do działalności misyjnej. Nie wskazuje się na misję *ad gentes*, ale na duszpasterstwo zwyczajne, które musi stać się misyjne. Na czym owa misyjność ma polegać? Zdaniem Franciszka – na otwartości i postawie „wyjścia”. David J. Bosch w swoim wielkim dziele *Oblicza misji chrześcijańskiej. Zmiany paradygmatu w teologii misji* przywołuje podobne słowa:

„Misyjny wymiar życia Kościoła lokalnego przejawia się między innymi wtedy, gdy jest on prawdziwie wielbiącą Boga wspólnotą. Potrafi on przyjąć do siebie osoby z zewnątrz i sprawić, że czują się tam jak w domu. [...] Kościół taki ma elastyczne i innowacyjne struktury i nie chroni przywilejów wybranej grupy”⁷.

Misyjność danej wspólnoty musi stać się podstawą dla tworzonych planów pastoralnych na poziomie kraju, diecezji, parafii i poszczególnych grup religijnych. Konieczność misyjnej odnowy postulowana w *Dokumencie z Aparecidy*⁸, a powtórzona w *Evangelii gaudium*

⁷ D.J. Bosch, *Oblicza misji chrześcijańskiej. Zmiany paradygmatu w teologii misji*, tłum. R. Merecz i in., Katowice 2010, s. 393.

⁸ O dużym zainteresowaniu *Dokumentem z Aparecidy* w skali Kościoła powszechnego, mówił abp José Octavio Ruiz Arenas, Sekretarz Papieskiej Rady ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji podczas Konferencji *Od konserwacji do*

jest ideą uniwersalną, możliwą do przyjęcia także w polskim Kościele:

„Żadna wspólnota nie powinna się wymawiać od zdecydowanego wejścia z całą swoją siłą w ten nieustanny proces misyjnej odnowy oraz od rezygnacji z przestarzałych struktur, które nie są już pomocne w przekazywaniu wiary”⁹.

Jedną z możliwości podjęcia nowych inicjatyw odnowy misyjnej w polskim Kościele jest realizacja programu duszpasterskiego na rok 2014/2015 pod hasłem: *Nawróćcie się i wierźcie w Ewangelię*. Na spotkaniu Komisji Episkopatu Polski, poświęconym omówieniu nowego programu pastoralnego, ks. prof. Marek Starowieyski mówił, że:

„(...) chrześcijanie wszystkich czasów nawiązywali kontakt ze współczesną sobie kulturą, by tym skuteczniej dzielić się Ewangelią. Tymczasem obecne pokolenie duchownych ma bardzo słabe pojęcie o współczesnej kulturze”¹⁰.

Rezygnacja z przestarzałych struktur, które nie spełniają już swej funkcji, musi zakładać dobrą znajomość współczesnej kultury. Umożliwi to dostosowanie formy przekazu Ewangelii do zmieniających się warunków społecznych i kulturowych. Posługa duszpasterska Kościoła odbywa się w świecie, zatem nie może być ona oderwana od środowiska, w którym żyją na co dzień jego członkowie¹¹.

Parafia

Papież Franciszek wymienia kilka instytucji kościelnych, które odgrywają ważną rolę w działalności duszpasterskiej. Pierwszą z nich jest parafia. Nauczanie Soboru Watykańskiego II wielokrotnie akcentowało misyjny wymiar duszpasterstwa parafialnego. Dekret o aposto-

---

misji. Wokół Ewangelii gaudium (21.10.2014) w Warszawie: „Kiedy zaczęliśmy czytać i myśleć nad adhortacją *Ewangelii gaudium* papieża Franciszka, wśród wielu biskupów spoza Ameryki Łacińskiej obudziło się pragnienie poznania *Dokumentu z Aparecidy*”. W Polsce pełne tłumaczenie *Dokumentu z Aparecidy* ukazało się w maju 2014 r. z inicjatywy Zespołu Komisji Episkopatu Polski ds. Nowej Ewangelizacji.

⁹ V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów, *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie. Dokument końcowy*, Aparecida 2007 (dalej: *Dokument z Aparecidy*), KEP ds. Nowej Ewangelizacji, 2014.

¹⁰ Zob. www.nowaewangelizacja.org/nawrocenie-istota-programu-duszpasterskiego-kosciola-w-polsce-opis/ [dostęp: 22.11.2014].

¹¹ Por. *Dokument z Aparecidy*, dz. cyt. (367).

stwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (AA) przypomniał, iż parafia jest przykładem wspólnotowego apostołstwa wszczepionego w powszechność Kościoła (por. AA 10). Misyjność Kościoła wynika z samej jego natury, dlatego też parafia musi posiadać wymiar misyjny. Podstawowym warunkiem angażowania się parafii w działalność misyjną Kościoła jest posiadanie zdrowej świadomości wspólnotowej. Parafia nie może przybierać ekskluzywnego charakteru ani mentalności getta; powinna natomiast posiadać głębokie przekonanie o przynależności do jednej wspólnoty Kościoła powszechnego¹². Nie należy traktować misyjności jako dodatku do życia parafialnego. Ona jest istotnym wymiarem wspólnoty parafialnej. Pozwala zachować właściwą perspektywę¹³. Franciszek idzie jeszcze dalej i stwierdza, że:

„Parafia nie jest strukturą ułomną; właśnie dlatego, że ma wielką elastyczność, może przyjąć bardzo odrębne formy, wymagające otwarcia i misyjnej kreatywności ze strony duszpasterza i wspólnoty” (EG 28).

W tych słowach jasno odczytać można apel papieża, który wielokrotnie wzywa do porzucenia powszechnie przyjętego *status quo*, jeśli jest taka potrzeba. Nieustanna zdolność do reformowania się parafii chroni tę wspólnotę przed skostnieniem i ociężałością. Wizja Franciszka nie jest utopią, o czym świadczy realistyczne spojrzenie na kondycję współczesnej parafii:

„Musimy jednak przyznać, że wezwanie do rewizji i odnowy naszych parafii nie przyniosło jeszcze wystarczających owoców, aby były bliżej ludzi i stanowiły środowiska żywej komunii i uczestnictwa i ukierunkowały się całkowicie na misję” (EG 28).

Ruchy i wspólnoty kościelne

Evangelii gaudium obok parafii wymienia także inne instytucje kościelne oraz ruchy, wspólnoty i stowarzyszenia kościelne, które składają się na duszpasterską działalność Kościoła. Tę różnorodność form w misji Kościoła Franciszek nazywa jego bogactwem. Jednocześnie papież przestrzega, aby grupy te nie tworzyły się i nie funkcjonowały w oderwaniu od wspólnot parafialnych, na terenie których się

¹² T. Dereziński, *Urzeczywistnianie się Kościoła uniwersalnego w Kościele partykularnym w świetle literatury posoborowej*, Lublin 2002, s. 278.

¹³ J. Górski, *Duszpasterstwo misyjne. Wykłady gościnne na Katolickim Uniwersytecie w Cochabamba, Boliwia 2008*, Katowice 2009, s. 52.

znajdują: „Ale jest bardzo wskazane, aby nie traciły kontaktu z tą tak bogatą rzeczywistością miejscowej parafii i włączały się chętnie w organiczne duszpasterstwo Kościoła partykularnego” (EG 29). Osadzenie w strukturach parafii jest istotne i niezbędne, aby ruchy te nie stały się „koczownikami pozbawionymi korzeni” (EG 29). Zjawisko podstawowych wspólnot kościelnych – które także wymienia papież – jest najbardziej rozpowszechnione w krajach Ameryki Łacińskiej. Począwszy od lat 60. XX wieku eklezjalne wspólnoty podstawowe rozwijają się i przybierają na sile także poza terenami Ameryki Łacińskiej czy Afryki. „Wspólnoty są nowym paradygmatem organizacji duszpasterskiej, nowym sposobem bycia Kościoła”¹⁴. Wyzwania i problemy ówczesnego Kościoła latynoamerykańskiego sprowokowały aktywność laikatu, właśnie w postaci powstania kościelnych wspólnot. Do najważniejszych zadań tych instytucji zaliczyć można: zaangażowanie świeckich i ich odpowiedzialność za Kościół, bliższy kontakt z duszpasterzami oraz wzmocnienie dynamizmu życia parafialnego jako jednej z form świadectwa chrześcijan w świecie¹⁵. Wezwanie do reformy życia parafialnego nie jest jednak nowością. Już adhortacja *Ecclesia in America* poruszała kwestię odnowienia instytucji parafialnej. Jak czytamy w dokumencie z 1999 roku: „Parafia powinna odnawiać się nieustannie [...]. Klucz do odnowy parafialnej, szczególnie naglącej w parafiach wielkich miast, można odnaleźć być może widząc parafię jako wspólnotę wspólnot i ruchów”¹⁶. Być może doświadczenia Kościoła latynoamerykańskiego, z którego wywodzi się papież Franciszek, mogłyby stać się przykładem i inspiracją dla duszpasterstwa misyjnego w naszych polskich realiach.

Diecezja

W kolejnym punkcie *Evangelii gaudium* Franciszek ukazuje misyjne zaangażowanie Kościoła partykularnego, czyli w tym przypadku Kościoła diecezjalnego pod przewodnictwem biskupa. Papież nazywa diecezję „podmiotem ewangelizacji, jako że jest konkretnym wyrazem

¹⁴ Zob. A. Pietrzak, *Eklezjalne wspólnoty podstawowe w Ameryce Łacińskiej modelem nowej ewangelizacji*, [w:] M. Józefczuk (red.), *500 lat ewangelizacji Ameryki Łacińskiej. Materiały z sesji misyjno-pastoralnej*, Pieniężno 27-29.10.1992, Pieniężno 1993, s. 135.

¹⁵ Tamże, s. 142-145.

¹⁶ Zob. J. Różański (red.), *Ecclesia in America. Wybrane problemy Kościoła w Ameryce Południowej w świetle posynodalnej adhortacji Jana Pawła II*, Warszawa 2003, s. 284 (41).

jedynego Kościoła w jakimś miejscu na ziemi” (EG 30). Sobór Watykański II niewątpliwie przyczynił się do ponownego odkrycia bogactwa Kościołów lokalnych i ich wzajemnej relacji do Kościoła powszechnego. Teologia Kościoła partykularnego, zapoczątkowana w nauce soborowej, stała się wówczas nowością w eklezjologii *Vaticanum Secundum*¹⁷. Jan Paweł II w encyklice misyjnej pisze, że:

„(...) cała tajemnica Kościoła zawarta jest w każdym Kościele partykularnym, byle tylko nie był on w odosobnieniu, ale pozostawał w komunii z Kościołem powszechnym i ze swej strony stawał się misyjny. Chodzi tu o ogromną i długą pracę i trudno jest wskazać dokładne etapy, w których ustaje działanie ściśle misyjne i przechodzi się do działalności duszpasterskiej” (RM 48).

Słowa te ewidentnie wiążą się z koncepcją podziału jednej jedynej misji Kościoła na trzy sytuacje misyjne: ewangelizację *ad gentes*, duszpasterstwo, nową ewangelizację – przy czym papież zaznacza, że granice pomiędzy poszczególnymi etapami są trudne do uchwycenia. W *Evangelii gaudium* Franciszek idzie dalej, trafnie ukazując zmianę w podejściu do działalności misyjnej Kościoła. Powraca też motyw peryferii i centrum, tak często obecny w nauczaniu papieża. Jak czytamy: „Jego radość [Kościoła – przyp. autora] głoszenia Jezusa Chrystusa wyraża się zarówno w jego trosce o głoszenie Go w innych, bardziej wymagających tego miejscach, jak i w stałym wychodzeniu na peryferie swojego terenu lub ku nowym środowiskom społeczno-kulturalnym” (EG 30). Trafnym komentarzem do słów papieża jest myśl Davida Boscha, który podsumowując działalność Kościoła pierwszych wieków stwierdził, iż „Kościół zdecydował się na «krok życia» i uczynił to doprawdy w ostatnim momencie”¹⁸. Podobnie i dziś Kościół musi zdecydować, czy ma pozostać w swoim nurcie katolickim i tylko tam głosić Ewangelię czy też zgodnie z logiką wierności Jezusowi przekraczać wszelkie bariery.

Po omówieniu misyjnych zadań diecezji, papież kieruje się ku duszpasterstwu misyjnemu biskupów. Fragment 31. punktu adhortacji (a raczej jego polski przekład) okazał się kwestią sporną¹⁹. W naszej

¹⁷ A. Kmiecik, *Teologia misji po Soborze Watykańskim II*, „Światło Narodów”, nr 73, 1990, s. 3.

¹⁸ D.J. Bosch, *Oblicza misji chrześcijańskiej...*, dz. cyt., s. 55.

¹⁹ O błędach w tłumaczeniu adhortacji *Evangelii gaudium* pisał Piotr Sikora, „Tygodnik Powszechny”, nr 49, 8 grudnia 2013, s. 18. Pierwsze tłumaczenie (EG 31) brzmiało: „Biskup powinien zawsze sprzyjać komunii misyjnej w swoim Kościele diecezjalnym, dążąc do ideału pierwszych wspólnot chrześcijańskich,

analizie programu duszpasterstwa misyjnego według Franciszka weźmiemy pod uwagę tłumaczenie poprawione adhortacji. Wyraźnie widać, iż poprawiony tekst o wiele większe zaufanie pokłada w osobach świeckich, niż ukazywało to pierwsze polskie tłumaczenie adhortacji. Nie tylko biskup, ale także lud-wierni posiadają „węch”, który pozwala im rozeznac „nowe drogi”²⁰. W takim ujęciu kwestia przewodnictwa biskupa w diecezji sprowadzona została do swojego podstawowego celu, czyli służby. W dalszej części papież ukazuje, jaka jest rola biskupa w Kościele, a także – jaka jest rola osób świeckich.

„Powinnością biskupa jest sprzyjanie dynamicznej, otwartej i misyjnej komunii, jego obowiązkiem jest pomoc w osiąganiu dojrzałości wiernych poprzez różne formy uczestnictwa w życiu Kościoła” (EG 31).

Pod pojęciem „różne formy uczestnictwa” rozumie się tradycyjne formy współdziałania świeckich w Kościele. Jak podaje *Kodeks Prawa Kanonicznego* (KPK) są to: udział w pracach Synodu diecezjalnego, uczestnictwo w Radzie do spraw ekonomicznych oraz w Radzie duszpasterskiej²¹. Papież dopowiada, iż istnieją także „inne formy dialogu pasterskiego” (EG 31), których jednak nie wymienia. Podsumowaniem refleksji o misyjnym duszpasterstwie biskupów jest wezwanie do „słu-

---

w których wierzących ożywiały jedno serce i jeden duch (por. Dz 4,32). Dlatego niekiedy stanie z przodu, aby wskazać drogę i podtrzymać nadzieję ludu, innym razem zaś stanie pośród wszystkich ze swoim miłosierdziem, a w pewnych okolicznościach powinien iść za ludem, by pomóc tym, którzy zostali z tyłu, ponieważ jest pasterzem swojej owczarni, jego węch pozwala mu rozpoznać nowe drogi”. Poprawione tłumaczenie tego fragmentu brzmi: „Biskup powinien zawsze budzić komunie misyjną w swoim Kościele diecezjalnym, dążąc do ideału pierwszych wspólnot chrześcijańskich, gdzie wierzących ożywiały jedno serce i jeden duch (por. Dz 4,32). Dlatego niekiedy stanie z przodu, aby wskazać drogę i podtrzymać nadzieję ludu, innym razem zwyczajnie stanie pośród wszystkich ze swą prostą i miłosierną bliskością, a w pewnych okolicznościach powinien iść za ludem, aby pomóc tym, którzy zostali z tyłu, a przede wszystkim dlatego, że sama owczarnia ma swój węch, aby rozpoznać nowe drogi”.

²⁰ Bardzo podobne słowa skierował Franciszek do Komitetu Koordynacyjnego Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów CELAM podczas swojej podróży do Rio de Janeiro, 28.07.2013: „Biskup, aby był ze swym ludem, musi zajmować trojakię miejsce: albo na przedzie, aby wskazywać drogę, albo w środku, aby utrzymywać go w jedności i chronić przed rozproszeniem, albo z tyłu, aby nikt nie pozostał w tyle, ale także i zasadniczo, ponieważ sama owczarnia ma swoje wyczucie i potrafi znajdować nowe drogi”.

²¹ KPK, kan. 460-468; 492-494; 511-514; 536-537.

chania wszystkich, a nie tylko niektórych, zawsze gotowych prawić mu [biskupowi – przyp. autora] komplementy” (EG 31).

Papiestwo

Franciszek w *Evangelii gaudium* w niezwykle prosty i jasny sposób dotyka także kwestii nawrócenia papiestwa. Stwierdza, że nie można wymagać od innych, kiedy nie wymaga się od siebie. Przytacza słowa Jana Pawła II z encykliki *Ut unum sint* (UUS), proszącego „o pomoc w znalezieniu «takiej formy sprawowania prymatu, która nie odrzucając bynajmniej istotnych elementów tej misji, byłaby otwarta na nową sytuację»” (UUS 95; EG 32). Po niespełna dwóch dekadach od wypowiedzenia tych słów, Franciszek stwierdza jednoznacznie, że niewiele zostało zrobione w tym kierunku. Zdaje się, że główny problem tkwi w dążeniu do nadmiernej centralizacji w strukturach Kościoła, co „komplikuje życie Kościoła oraz jego dynamizm misyjny” (EG 32).

Podsumowując: w przedstawionym powyżej wywodzie odnoszącym się do kształtu duszpasterstwa misyjnego, papież na pierwszy plan wysuwa kierunek misji, dając pierwszeństwo Kościołom lokalnym, a samego siebie nazywając po prostu „biskupem Rzymu”. Idea rozumienia roli Kościoła lokalnego w Kościele powszechnym nie jest niczym nowym. Pochodzi ona z pojmowania *ecclesii* w Nowym Testamencie. Jak pisze wybitny protestancki misjolog David J. Bosch:

„Fundamentalne i nowatorskie znaczenie miało odkrycie, że Kościół powszechny znajduje swoje prawdziwie istnienie w Kościołach lokalnych. [...] Również papież jest przede wszystkim pasterzem Kościoła lokalnego w Rzymie”²².

Franciszek najpierw analizuje duszpasterstwo misyjne na polu parafii, później diecezji, a na końcu podejmuje temat papiestwa. Misja Kościoła wychodzi nie z centrum, ale z peryferii. W podobnym tonie papież wypowiedział się podczas rozważań poprzedzających modlitwę *Anioł Pański*, mówiąc o kierunku publicznej misji Jezusa, który wyruszał z „Galilei pogan” (z peryferii), a nie z centrum. Papież mówił:

„Jezus nas uczy, że Dobra Nowina, którą niesie, nie jest zastrzeżona jedynie dla pewnej części ludzkości, należy ją przekazywać wszystkim. To radosna wieść przeznaczona dla tych, którzy jej oczekują, ale także dla takich, którzy być może nie czekają już na nic i nie mają nawet siły, by szukać i pytać. Wyruszając

²² D.J. Bosch, *Oblicza misji chrześcijańskiej...*, dz. cyt., s. 400-401.

z Galilei Jezus uczy nas, że nikt nie jest wykluczony z Bożego zbawienia, przeciwnie, że Bóg woli zaczynać od peryferii, od ostatnich, by dotrzeć do wszystkich”²³.

Drugim interesującym wnioskiem jest przełamanie pewnego schematu myślowego przez papieża. Franciszek mianowicie pisze, iż „duszpasterstwo w kluczu misyjnym wymaga rezygnacji z wygodnego kryterium pasterskiego, że «zawsze się tak robiło»” (EG 33). Innymi słowy – jak to wyraził J. Górski: „Od misyjnego charakteru duszpasterstwa zależał będzie kształt posługi całego Kościoła”²⁴. Charakter duszpasterstwa musi być dynamiczny, musi się zmieniać, tylko wtedy będzie skuteczny. Podobnie jak nauka Jezusa, który mówił, że „nikt nie przyszywa łąty z nowego materiału do starego ubrania, bo nowa łąta oderwie się od starego i zrobi się jeszcze większe rozdarcie” (Mk 2,21).

Główne kierunki duszpasterstwa misyjnego

W przemówieniach czy pismach papieża Franciszka (od początku jego pontyfikatu) wysuwają się na plan pierwszy dwa terminy: „peryferia” i „ubodzy”. Przede wszystkim zaś obydwa te podmioty są obecne w działaniach Franciszka, który pokazuje jak wychodzić poza przyjęte schematy, zgodnie z istotą Ewangelii. Samo przyjęcie imienia Franciszka z Asyżu jest zwrotem w kierunku Kościoła ubożego i dla ubogich. Wszystkie charakterystyczne idee pontyfikatu Franciszka mają swoje źródło w jego biskupiej posłudze w Buenos Aires, jak również w obradach Piątej Ogólnej Konferencji Episkopatów Ameryki Łacińskiej w Aparecidzie²⁵. Arcybiskup Jorge Mario Bergoglio SI był tam głównym redaktorem końcowego dokumentu, którego głównymi tezami były m.in.: „konieczność wyjścia poza mury kościołów”, „więcej miłosierdzia niż moralizowania”, „gotowość do reformowania struktur duszpasterskich”, „troska o ubogich i wykluczonych”²⁶.

²³ Papież Franciszek, *O peryferiach jako uprzywilejowanym miejscu ewangelizacji. Rozważanie przed modlitwą Anioł Pański*, 26.01.2014, www.pl.radiovaticana.va [dostęp: 31.01.2014].

²⁴ J. Górski, *Duszpasterstwo misyjne...*, dz. cyt., s. 71.

²⁵ Aparecida – miasto w stanie São Paulo (Brazylia). Tu podpisano *Dokument końcowy V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów* (Aparecida, 13-31 maja 2007), który pozwala zrozumieć logikę i naturę „pastoralnego nawrócenia”.

²⁶ A. Sporniak, *Franciszek nawraca*, „Tygodnik Powszechny”, nr 14, 6 kwietnia 2014, s. 31.

Peryferie

Po raz pierwszy termin „peryferie” pojawia się u Franciszka podczas homilii Mszy Krzyżma w Wielki Czwartek 2013 roku. Zwracając się do kapłanów, papież przypomina scenę namaszczenia Aarona (zob. Kpł. 8). Olejek namaszczenia spływający po głowie Aarona ma nie tylko uświęcać jego samego, ale przede wszystkim rozprzestrzeniać się i docierać do „peryferii”. Franciszek mówił, że namaszczenie jest dla ubogich, więźniów, chorych i dla tych, którzy są smutni i samotni.

„Nasi wierni lubią, kiedy Ewangelia głoszona przez nas przenika do ich życia codziennego, kiedy spływa jak olejek Aarona, aż po krańce rzeczywistości, kiedy oświeca sytuacje graniczne, «peryferie», gdzie wierni są najbardziej narażeni na ataki tych, którzy chcą ich ograbić z wiary”²⁷.

W dalszej części homilii papież precyzuje termin owych „peryferii”, utożsamiając je z sytuacjami, w których występują: cierpienie, przelana krew, pragnąca widzieć ślepotą oraz wszelkie obszary zniewolenia człowieka²⁸. Peryferie zatem nie są przyporządkowane do jakiegoś terenu czy obszaru geograficznego, mają one wymiar bardziej egzystencjalny czy nawet społeczno-kulturowy.

Franciszek od początku swego pontyfikatu daje przykład wyjścia na peryferie. Pierwszą Mszę Wieczerzy Pańskiej jako Biskup Rzymu odprawił w zakładzie karnym dla nieletnich Casal del Marmo w Rzymie²⁹. Podczas liturgii obmył stopy 12 osadzonym – dziewczynom i chłopakom różnych narodowości i religii. Prosty gest, a okrzyknięty przez media rewolucyjnym, w przypadku papieża Franciszka jest jedną z opcji na rzecz duszpasterstwa misyjnego. „Wszyscy jesteśmy wezwani do misyjnego «wyjścia». [...] Wyjścia z własnej wygody i zdobycia się na odwagę, by dotrzeć na wszystkie peryferia potrzebujące światła Ewangelii” (EG 20).

Wyjściem na peryferia była pierwsza zagraniczna wizyta papieża Franciszka. W lipcu 2013 roku udał się na Lampedusę, włoską wyspę będącą „bramą Europy” dla przybywających tu tysięcy imigrantów. Migracja jest problemem złożonym i niejednoznacznym, jednak faktem jest, iż z biegiem czasu skala tego zjawiska przybiera na sile. Franciszek dobrze wyczuwa aktualne kwestie, z którymi będzie

²⁷ Papież Franciszek, *Homilia podczas Mszy Krzyżma, Wielki Czwartek, 28.03.2013, „L'Osservatore Romano”, nr 5, 2013, s. 35.*

²⁸ Tamże, s. 35-36.

²⁹ Pełny tekst homilii papieskiej – zob. „L'Osservatore Romano”, nr 5, 2013, s. 37.

się musiał zmierzyć Kościół. Jedną z nich jest zjawisko migracji i kształt duszpasterstwa, jakim należy objąć „ludzi będących w drodze”. Migrantów nie sposób traktować tylko w kategoriach problemu. Nie sposób też – twierdzi włoski dziennikarz Stefano Liberti:

„uszczelniać i zamykać tę starą, wystraszoną, chyłącą się ku upadkowi i pozbawioną perspektyw Europę, zamiast wykorzystać okazję i podjąć wyzwanie stworzenia prawdziwej płaszczyzny współpracy i wymiany z krajami, które w toku trwających rewolucji, odrodzą się z popiołów”³⁰.

W orędziu na 100. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy papież przypomniał, iż współczesny nam ruch migracyjny jest największy w dziejach ludzkości. Zadaniem zaś wspólnoty Kościoła jest wędrować razem z migrantami oraz przeciwdziałać negatywnym jej skutkom i pojawiającym się stereotypom³¹. O wspólne działanie wobec migracji apelował papież także podczas swojej wizyty na forum Parlamentu Europejskiego. Franciszek mówił: „Nie można się godzić z tym, by Morze Śródziemne było wielkim cmentarzem!”³².

Podążając śladem *Dokumentu z Aparecidy*, papież kontynuuje i rozwija w swoim pontyfikacie myśli w nim zawarte. Pisze: „Kościół jako matka powinien czuć się Kościołem bez granic, Kościołem rodzinnym, zwracającym uwagę na rosnący fenomen ludzkiej mobilności”³³. Duszpasterstwo migrantów jest specyficznym działaniem Kościoła, posiadającym charakter *stricte* misyjny. Formacja w seminarium oraz formacja świeckich liderów musi zawierać takie przygotowanie do duszpasterskiej pracy, aby zgodnie z duchem czasu mogły powstawać nowe struktury krajowe, diecezjalne i parafialne pozostające w kontaktach z migrantami.

³⁰ S. Liberti, *Na południe od Lampedusy. Podróże rozpaczy*, tłum. M. Wyrembelski, Wołowiec 2013, s. 214.

³¹ Por. Franciszek, *Migranci i uchodźcy: ku lepszemu światu. Orędzie na Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy*, 19.01.2014, „L'Osservatore Romano”, nr 11, 2013, s. 4-7.

³² Tenże, *Przemówienie w Parlamencie Europejskim*, 25.11.2014. Zob. www.fron-da.pl/a/europo-strzez-godnosci-czlowieka-przemowienie-franciszka-w-parlamencie-europejskim,44377.html?part=3 [dostęp: 19.01.2015].

³³ *Dokument z Aparecidy*, dz. cyt. (412).

Troska o ubogich

Drugim kluczowym motywem pontyfikatu Franciszka są ubodzy i to nie tylko w sensie materialnym. W *Eoangelii gaudium* czytamy o „mistryce” życia razem, rozumianej jako próba

„(...) życia razem, wymieszania się, spotkania, wzięcia za rękę, uczestnictwa w tej nieco chaotycznej masie, która może zamienić się w prawdziwe doświadczenie braterstwa, w solidną karawanę, w święte pielgrzymowanie” (EG 87).

Proponowana przez papieża idea życia razem jest punktem wyjścia dla pracy na rzecz ubogich. Źródłem zaś jest Bóg, który sam „stał się ubogim” (zob. 2Kor 8,9). W kontekście duszpasterskim dużym problemem jest brak odpowiedniej opieki duchowej nad ubogimi. Sytuację tę Franciszek nazywa wprost „najgorszą dyskryminacją, jakiej doświadczają ubodzy” (EG 200). *Dokument z Aparecidy* kieruje swoją uwagę na ubogich szczególnie w kontekście latynoamerykańskim. Jednak i w tym przypadku wiele postulatów zostało powtórzonych w adhortacji *Eoangelii gaudium*. Różnica zasadnicza pojawia się natomiast w roli, jaką przyznaje się w dziele ewangelizacji samym ubogim. *Dokument z Aparecidy* początkowo mówi o ubogich jako o wyzwaniu dla działań duszpasterskich Kościoła, nieco dalej stwierdza, że „z dnia na dzień ubodzy stają się podmiotami ewangelizacji”³⁴. O ile tekst z *Aparecidy* jest dość ostrożny w tej kwestii, o tyle adhortacja jednoznacznie stawia ubogich w roli tych, którzy mają nas ewangelizować. Franciszek mówi: „Pragnę Kościoła ubogiego i dla ubogich. Oni mogą nas wiele nauczyć. (...) Trzeba, abyśmy wszyscy pozwolili się przez nich ewangelizować” (EG 198).

Nawrócenie pastoralne

Termin „nawrócenie pastoralne” zaczerpnięty został z *Dokumentu z Aparecidy*, gdzie czytamy: „Nawrócenie pastoralne naszych wspólnot wymaga przejścia z duszpasterstwa jedynie zachowawczego do duszpasterstwa zdecydowanie misyjnego”³⁵. Samo przejście wskazuje na pewien dynamizm, ruch, który jest kluczowy dla tego pojęcia. Biskup Grzegorz Ryś odnosząc kwestię nawrócenia pastoralnego do realiów Kościoła w Polsce mówi, iż jest ono dość słabo przyswojone w naszym kraju. Głównym zaś jego celem jest przejście od duszpa-

³⁴ Tamże (393).

³⁵ Tamże (370).

sterstwa zachowawczego do bycia w permanentnym stanie misji. Nawrócenie na poziomie duszpasterskim dotyczy każdej wspólnoty: od diecezji poprzez parafię aż po poszczególne grupy kościelne³⁶. *Evangelii gaudium* poświęca wiele miejsca „duszpasterstwu w nawróceniu”, zwanemu także „duszpasterstwem w kluczu misyjnym”, które to kategorie zasadniczo pokrywają się ze znaczeniem terminu stosowanego w tekście z *Aparecidy*. Punktem centralnym dla tych działań jest motyw „wyjścia” z Dobrą Nowiną do człowieka takiego, jaki jest. „Bycie w drodze jest czynnikiem warunkującym nawrócenie pastoralne”³⁷. Wielu liderów nowej ewangelizacji podkreśla, że kwestia duszpasterstwa w nawróceniu jest kluczowa dla podejmowanych działań. Franciszek nie wprowadza pod tym pojęciem nowych treści, bo motyw wyjścia jest obecny od początku istnienia Kościoła. Celem zaakcentowania tego tematu w przemówieniach i pismach papieża wydaje się raczej takie dostosowanie stylu, metod i środków ewangelizacyjnych, aby nie służyły one zachowaniu stanu rzeczy, ale przede wszystkim – ewangelizacji współczesnego świata (por. EG 27).

Temat nawrócenia pastoralnego jest prawdopodobnie po raz pierwszy tak stanowczo podejmowany przez papieża. Od dawna nie było w nauczaniu Kościoła radykalnego apelu o nawrócenie *ad intra* i zerwanie ze zmurszałymi strukturami, przyzwyczajeniami, zajmowaniem się samym sobą oraz dążeniem do szczytów i władzy³⁸. Idea nawrócenia zaproponowana przez Franciszka jest próbą oczyszczenia Kościoła od wewnątrz ze wszystkiego, co nie przynależy do jego istoty. Tylko w ten sposób Kościół będzie zdolny podjąć skuteczną ewangelizację *ad extra*. Jest to wyraźny zwrot w kierunku modelu Kościoła obecnego w czasach apostoelskich, na wzór wspólnot, które były wspólnotami uczniów-misjonarzy zgromadzonych wokół Jezusa Chrystusa. Kościół początków chrześcijaństwa potrafił poszukiwać wciąż nowych sposobów ewangelizowania odpowiednio do kultur i okoliczności³⁹. Duszpasterstwo misyjne papieża Franciszka zakłada modyfikację dotychczasowej koncepcji duszpasterskiej tak, aby była adekwatna do dzisiejszych wyzwań. Musi ona opierać się na możliwie najlepszym

³⁶ A. Sporniak, *Franciszek nawraca*, art. cyt., s. 31.

³⁷ J. Socha, *Teologiczno-pastoralne znaczenie pojęcia „nawrócenie pastoralne” w świetle adhortacji Evangelii gaudium*, Wykład wygłoszony w ramach konferencji *Od muzealnej mumii do żywego Kościoła*, Gdańsk (Konferencja wspólnot ewangelizacyjnych archidiecezji gdańskiej), 25.10.2014.

³⁸ P. Mąkosa, *Dynamika ewangelizacji według adhortacji Evangelii gaudium papieża Franciszka*, „*Studia Pastoralne*”, nr 10, 2014, s. 332.

³⁹ *Dokument z Aparecidy*, dz. cyt. (368-369).

rozumieniu potrzeb egzystencjalnych i duchowych współczesnego człowieka. Koncepcja „Bergoglińska” wymaga duszpasterskiego pluralizmu, aby dotrzeć z Ewangelią do wszystkich⁴⁰. Jednocześnie koncepcja duszpasterstwa misyjnego zakłada możliwość popełniania błędów, gdyż w myśl słów Franciszka: „Wolę raczej Kościół poturbowany, poraniony i brudny, bo wyszedł na ulice, niż Kościół chory z powodu zamknięcia się i wygody kurczowego przywiązania do własnego bezpieczeństwa” (EG 49).

~•~

BARBARA ŁYSIK

Duszpasterstwo Misyjne papieża Franciszka

Streszczenie

Adhortacja *Evangelii gaudium* jest owocem odbytego w Rzymie od 7 do 28 października 2012 roku XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów na temat: *Nowa ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*. Adhortacja zawiera m.in. podstawowe wskazania pokazujące, w jaki sposób działania nazywane przez nas duszpasterstwem zwyczajnym powinny uzyskać ducha misyjnego. Franciszek wymienia kilka instytucji kościelnych, które odgrywają ważną rolę w działalności duszpasterskiej: parafia (EG 28), diecezja (EG 30) oraz papieństwo (EG 32). Papież najpierw analizuje duszpasterstwo misyjne na polu parafii, później diecezji, a na końcu podejmuje temat papieństwa. Misja Kościoła wychodzi nie z centrum, ale z peryferii. Pojawia się także wezwanie o przełamanie pewnego schematu myślowego, ponieważ „duszpasterstwo w kluczu misyjnym wymaga rezygnacji z wygodnego kryterium pasterskiego, że «zawsze się tak robiło»” (EG 33).

Słowa kluczowe: Papież Franciszek, adhortacja *Evangelii gaudium*, duszpasterstwo misyjne, nawrócenie pastoralne, peryferia.

---

⁴⁰ Por. R. Kamiński, *Działalność zbawcza Kościoła w teorii i praktyce pastoralnej*, Lublin 2007, s. 73-75.

BARBARA ŁYSIK

Missionary Pastoral Ministry According to Pope Francis**Abstract**

The Apostolic Exhortation *Evangelii gaudium* (*The Joy of the Gospel*), is the fruit of the work of the XIII Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops, held in the Vatican, from 7 to 28 October 2012, on the theme "The New Evangelisation for the Transmission of the Christian Faith". In it, pope Francis encourages pastoral ministers to inject more missionary spirituality to what is known as their ordinary pastoral ministry. He mentions several important church institutions which aid pastoral ministry: parish (EG 28), diocese (EG 30), and papacy (EG 32), and analyses each of them in the context of missionary pastoral ministry. Church's mission originates in the peripheries, not in the centre. The pope urges pastoral ministers to disaffiliate themselves from thought patterns, because "(...) a missionary key seeks to abandon the complacent attitude that says: *We have always done it this way*" (EG 33).

Keywords: pope Francis, exhortation *Evangelii gaudium*, missionary pastoral ministry, pastoral conversion, peripheries.